

Eltitkolt népiártás a Délvidéken (1944. október – 1948. március)

(Keskenyúton Délvidéki Tragédiánk 1944–45 Alapítvány, Bp., 2023)

Részletek a könyvből

[...]

A számos tömegsír közül még napjainkban is vannak feltáratlanok.¹ Az áldozatokról szóló első adatok 1945 januárjában váltak ismertté, amikor a Debrecenben működő Ideiglenes Nemzeti Kormány megbízottjai adatgyűjtést folytattak a Bácskában élő magyarság vérvesszeségéről. Az ekkor készült feljegyzések a magyar áldozatok számát 20 ezer és 40 ezer közöttire becsülték;² miközben a Nyugat-Bánság (Bánát), a Dráva-szög (Dél-Baranya), a Szerémség, továbbá Szlavónia, Muraköz, Horvátország többi része és a Muravidék magyar vértanúit nem vették számba. Hogyan és mikor tájékozódott a debreceni Ideiglenes Nemzeti Kormány a jugoszláv partizánok 1944 őszi délvidéki magyarellenes megtorlásairól? A 2000-es évek elejéig ismeretlen tény, hogy egyik forrása a bezdáni születésű Abonyi András (1917–1945), aki budapesti bölcsész egyetemistaként már 1940 októberétől a Magyar Királyi Miniszterelnökség tájékoztatási, illetve kulturális osztályán a délszláv–magyar ügyek előadója volt.³ A fiatal diplomata 1944. október 10-e körül Zomborban találkozott Herceg János (1909–1995) íróval, akivel együtt meglátogatták dr. Deák Leó volt főispánt. Abonyi felsőbb utasításra, mint a Külügyminisztérium megbízottja, személygépkocsin azonnal Budapestre akarta vinni Deákot, hogy kimentse várható nehéz helyzetéből. Deák ekkor visszautasította a menekülés lehetőségét. A nyilas hatalomátvétel, október 16-a utáni

napokban Abonyi András már svájci nemzetközi vöröskeresztes igazolvánnyal és a szervezet egyenruhájában jelentkezett Bezdánban a helyi hatóságnál, valamint a jugoszláv partizán és a szovjet katonai parancsnokságon. Ezután vörös karszalagot viselt *Tumač* (Tolmács) felirattal, amivel szabadon mozoghatott a „felszabadított” területen, és adatokat gyűjthetett a háború utáni igazságos békeszerződés megkötéséhez.⁴

November 3-án Abonyi András éppen a szülőfalujában, Bezdánban tartózkodott, és szemtanúja volt az eseményeknek. Hogyan szedték össze azokat az embereket, akiket Isterbácon, a legelőn agyonlőttek? Miként vonult le a község lakossága a futballpályára, hogy később, közülük kiválogatva, a 60 éven aluli férfiakat a zombori „lógorba” kísérik? Végül hogyan kényszerítették Bezdán lakosságát arra, hogy néhány óra alatt elhagyja a települést?⁵

Abonyi november 6-án visszaérkezett Budapestre, ahol beszámolt rokonának, Vári Ödönnek a délvidéki eseményekről. Négy nap múlva (10-én) újra felkereste, és elűjságotha, hogy a néhai miniszterelnök fia, gróf Teleki Géza (1911–1983), mint apja egyik volt beosztottját, személyi titkárául fogadta. November második felében Abonyi ismét feltűnt a Bácskában, ahol kisebb-nagyobb mértékben tovább folytatódott a megtorlás a magyarlakta településeken. December közepe táján Debrecenbe utazott, akitől ezekben a napokban gróf Teleki Géza már bizonyosan (feltehetően

¹ FORRÓ Lajos: „Jelöletlen tömegsírok”. Magyarellenes jugoszláv atrocitások a Délvidéken 1944. In: *História*, 2010. 8. szám, 4–6. old.

² PÁL Tibor: Bácska a világháborúban. Adatok az áldozatokról. In: *Magyarok és szerbek 1918–2012. Együttélés, múltfeltárás, megbékélés*. 2013. 199. old.

³ Sváb eredetű családja az eredeti nevét – Ruff – 1943-ban Abonyira magyarosította. Abonyi Andrást a történelmi Teleki család a bizalmába fogadta, és gróf Teleki Pál (1879–1941) miniszterelnök is támogatta előmenetelét. 1942-ben filozófia és történelem szakos középiskolai tanári oklevelet szerzett.

⁴ BALLA Ferenc dr.: Egy bezdáni magyar diplomata. Hogyan és mikor tájékozódott a Magyar Ideiglenes Nemzeti Kormány az 1944. évi délvidéki megtorlásokról? In: *Rémuralom a Délvidéken*, 2004. 43–46. old.

⁵ A bezdán-isterbácsi vérengzésről később részletesen szólunk.

másodszer) értesült a partizánok délvidéki vérengzéséről. A politikust 22-én az Ideiglenes Nemzeti Kormány vallás- és közoktatásügyi miniszterévé nevezték ki, közben a Bácskában történtek, általa, már decemberben a többi vezető magyar politikusnak is a tudomására jutottak.⁶

A legkorábbi irat – A. Sajti Enikő kutatásai szerint – egy Bácskából a trianoni országba átszökött névtelen személy 1945. január 16-án kelt jelentése, amelyről a Miniszterelnökségen rövid összefoglaló készült. Eszerint „a magyarok sorsa a [újbolí jugoszláv] megszállás első heteiben a kényszermunka (1883–1929-ig született férfiak,⁷ sőt nők is tömegesen), súlyosabb esetekben nagyarányú lemészároltatás (lásd a vonatkozó jelentést) esetleg az anyagi kiraboltatás és erkölcsi tönkretétel (magyar nők megbecstelenítése) volt”.⁸ Az eredeti jelentés nem található az iratok között, ezért nem tudható, hogy ekkor mennyi kivégzett magyarról értesült a debreceni Ideiglenes Nemzeti Kormány.

A délvidéki magyarság soraiban végrehajtott népirtásról 1945 januárjában már nemcsak a debreceni ideiglenes kormány, hanem a hazai (magyarországi) kommunista vezetők, a kiépülő új magyar titkosszolgálat is tudott, de még arról is, hogy a jugoszláv partizánok a trianoni ország területén is garázdálkodnak. Sőt a menekültek, kitoloncoltak és rokonokon, ismerősökön keresztül a szélesebb magyarországi közvélemény is azonnal értesült a délvidéki népirtásról. A debreceni Ideiglenes Nemzeti Kormány 1945. február első napján tartott 7. ülésén tájékoztatót fogadott el a jugoszláv partizánok dél-magyarországi erőszakos cselekményeiről, a visszahurcolt csángók helyzetéről, az elüldözöttekről, a délvidéki középületek lefoglalásáról, és döntött egy menekült-

ügyi kormánybiztos kinevezéséről is. A debreceni kormány 8. ülésén, február 3-án tartott beszámolójában a kisgazdapárti Gyöngyösi János (1893–1951) külügyminiszter részletesen ismertette a jugoszláv partizánok kegyetlenkedéseit.⁹

Jugoszlávia hatóságai 1945. április 10-én kezdték meg az országból a „törvényesen” is kitoloncolható délvidéki magyarok átdobását a magyar államhatáron. A kiutasítottakat a 136 ezer lakosú Szeged felé irányították, ahol áprilisban már 100 ezer menekült zsúfolódott össze, és tifuszijárvány tört ki: közel háromezren betegedtek meg. A polgármester-helyettes kérte a magyar kormányt, járjon közben Belgrádban, hogy Baja felé irányítsák a kitoloncoltakat.¹⁰

Grósz József (1887–1961) korábbi szombat-helyi megyés püspök, 1943 májusától kalocsai és bácsi érsek, 1945 áprilisában arról számolt be Gyöngyösi János külügyminiszternek, hogy a Délvidéken tömegesen végeztek ki, illetve utasítanak ki magyarokat Jugoszláviából.

Az érsek április 19-én jegyezte fel naplójába: „A határon átvartak keserűen panaszoznak, hogy ebben a szerb partizánok mellett nagy szerepet játszanak az ottani magyar kommunisták. A kommunista ott is hitvány ember és ha magyar is, ellensége a magyarnak”.¹¹ Mindezekről egyházi feljebbvalójának, Mindszenty József (1942-ig Pehm, 1892–1975) esztergomi bíborosnak, hercegprímásnak is folyamatosan küldött jelentéseket.

Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1945. április 25-én tartott ülésén a nemzeti parasztpárti (egyébként titkos kommunista párttag) Erdei Ferenc (1910–1971) belügyminiszter közölte, hogy Jugoszláviából csángókat és mintegy 10 ezer magyart áttettek a határon. Az ottani hatóság-

⁶ BALLA F., 2004. 48. old. – Nincs biztos forrás arra, hogy Abonyi korábbi, november 6-án Budapestre történt visszaérkezése után beszámolt-e Teleki Gézának a délvidéki vérengzésekről. A miniszter 1945. január 6-án nevezte ki hivatalosan Abonyit személyi titkárnak, aki közben, 1944. december végén az egyik kormányzati megbízatása során, a szovjet hadsereg által már elfoglalt pesti városrészben gránátrobbanásban súlyosan megsérült. Kilenc műtét után, közeli felépülés közben, 1945. december 23-án, 28 évesen váratlanul elhunyt.

⁷ Ennek a magyar korosztálynak munkaszolgálatra való behívását a partizánhatalom katonai közigazgatása az 1944. november 13-án kiadott V. számú parancsa rendelte el.

⁸ A nemzeti kormány Miniszterelnökségének iratai. MNL OL. 1944/1945–1949–XIX–A–I–j–XXIII.–112–1945. 21. doboz. Idézi: SAJTI Enikő, A.: „kommunizmus mostohagyermekai”. A magyar kisebbség elleni megtorlások a Délvidéken (a Vajdaságban) – A kutatás eredményei és kérdőjelei. In: Létünk (Szabadka), 2008. 3. szám, 32. old.

⁹ VÉKÁS J., 2011. 35. old.

¹⁰ Lásd bővebben: MNL OL. XIX-A-1-j-XXIII-914-1945. 21. d.

¹¹ Idézi, BANK Barbara: „Semmi se marad elmondatlan”. A magyar kormány és a délvidéki elhallgatott razzia. In: Délvidéki Magyar Golgota 1944–45. Tanulmánykötet a 75. évforduló alkalmából. Szerk. Bank Barbara, Cseresnyésné Kiss Magdolna. Budapest, 2020. 59. old.

gok a magyarokat „népi elkeseredéssel kezelik”, ezért „ez ellen nekünk is népi önvédelemmel kell szembeszállni”. A kommunista Nagy Imre (1896–1958) földművelésügyi miniszter a fentieket azzal utasította vissza, hogy „a népi önvédelem csak újabb retorziókhöz vezethet, nekünk pedig csak az a mód áll rendelkezésünkre, hogy az igazi demokratikus úton haladva ezzel szerezzünk idővel elégtételt magunknak”. A Független Kisgazdapárt (FKgP) kommunistákkal együttműködő csoportjának egyik meghatározó alakja, Gyöngyösi János külügyminiszter kiállt Erdei Ferenc mellett, és kijelentette: ha „a szavak megfogalmazása” nem is volt hibátlan, „valamit tenni kell”.¹²

Egy hónap múlva, 1945. május 27-én, Ilyés Gyula (1902–1983) ekkor már elismert író, költő és szerkesztő azt jegyezte fel a naplójába: „a Délvidéken harmincezer magyart megöltek.”

Kilenc nap múlva, június 5-én pedig a következőket: „A tervezett kemény hang helyett igen leverten kezdek az előadásba a magyarság helyzetéről: negyvenezer embert a Délvidéken megöltek, Pozsonyban tizennégyezret internáltak, a Kárpát-alján alig van már magyar, stb. – alig van visszhangjuk, nem lehet semmit csinálni”.¹³ A Tito-féle partizánok délvidéki magyarság elleni megtorlásairól szóló hírek eljutottak Budapestre a Szövetséges Ellenőrző Bizottság (SZEB) angol és amerikai küldöttségéhez is. Ezek egyes tagjai több alkalommal érdeklődtek az ügyről a magyar Külügyminisztériumban, ahonnan azt a választ kapták, hogy „hivatalosan” nincs tudomásuk a megtorlásokról, sőt az ezzel kapcsolatos értesülések „légből kaptak”. A Külügyminisztériumot 1945 júniusában felkereső és egy „igen baráti hangnemben” folytatott beszélgetés során a SZEB jugoszláv küldöttségének gazdasági vezetője, Gavrilović egyenesen azt bizonygatta: „a Bácskában semmiféle magyar üldözés nincs és nem volt”. Ugyanekkor kijelentette: „csupán két községből, Csurogról és Zsablyáról utasítottak ki tömegesen magyarokat,

innen is azonban a saját érdekükben, az ismeretes [1942. januári] újvidéki eseményekből kifolyólag. Nyugat-Bácska, Hódság stb. svábok által elhagyott részeibe csoportosítják a magyarokat. Óbecsén stb. például voltak népbíróügyi tárgyalások, és ennek folyamánaképpen tényleg voltak kivégzések is, de csak olyan esetekben, ahol rablás vagy gyilkolás, vagy az újvidéki eseményekben való részvétel bebizonyosodott.” Gavrilović végül nyomatékosan még hozzátette: „a magyaroknak nagy szerencséje, hogy Tito került hatalomra, különben rettenetes lett volna az újvidéki események miatt való visszahatás és bosszú. A magyaroknak egyáltalában igen jó sorsuk van”.¹⁴ Az előbbiekhöz hozzáfűzzük: a budapesti SZEB 1945 és 1947 közötti ülései jegyzőkönyveinek egyik napirendjében sem szerepelnek a délvidéki magyarság elleni megtorlások. A magyar kormány tehát nem tiltakozott a tömeges kivégzések miatt, az internálások ügyében azonban 1945. szeptember 17-én Gyöngyösi János külügyminiszter eljárta a SZEB jugoszláv küldöttségének vezetőjénél, Obrad Cicmil ezredesnél: arra kérte, hogy a hadifoglyok mellett bocsássák szabadon „azokat a civileket, akik nem háborús bűnösök”, amire a jugoszláv fél ígéretet is tett.¹⁵ Mindszenty József hercegprímás később, 1946. július 17-én, a párizsi béketárgyalások időszakában hivatalos levelet intézett Gyöngyösi János külügyminiszterhez a következő bevezetéssel: „Délvidéki háromtagú küldöttség és egy újvidéki táborból megszökött magyar hozta hozzám a másolatban mellékelt jelentéseket. Ha szükséges, az eredeti is rendelkezésre áll.”

MÁSOLAT

„A Jugoszláviában élő magyarság helyzete igaz megvilágításban.

Gyakran hallottunk a közelmúltban olyan megnyilatkozásokat, hogy békeértekezleten Jugoszlá-

¹² Minisztertanácsi jegyzőkönyvek napirendi jegyzékei 1944. december 23. – 1947. május 31. Összeáll. Csapó Mária, Haász Réka, Kurecskó Mihály, Szűcs László, Vass István. Szerk. Vass István. Budapest, 2003. Magyar Országos Levéltár. (A Magyar Országos Levéltár segédletei, 11.) – A továbbiakban: MJN.44–47.

¹³ ILLYÉS Gyula: Naplójegyzetek 1929–1945. Budapest, 1986. Szépirodalmi Könyvkiadó, 364., 366. old. – Az író az elkövetkező évtizedekben többször szóvá tette a délvidéki magyarság sérelmeit és az ezekből fakadó súlyos következményeket. Ilyést emiatt a hazájában félreértették, a vajdasági magyar „csúcsértelmiség” pedig kiátkozta, élén az igen elismert Bori Imre (1929–2004) irodalomtörténésszel.

¹⁴ MNL OL. KÜM. XIX-J-I-k-Jugoszlávia-16/b-1874/1946. 22. doboz. Idézi: SAJTI E., A., Limes, 2009. 3. sz., Létünk, 2008. 3. 121. old.

¹⁵ SAJTI, E., A. Létünk, 2008. 3. sz., 37. old.

viával szemben területi igényeket támasztunk. Legutóbb a miniszterelnök [Nagy Ferenc (1903–1979)] jelentette ki, hogy Jugoszláviával szemben követelésünk nincs. Ugyanakkor vezető politikusaink elítélik a szlovákiai magyarsággal szemben tanúsított Cs[eh]-Szlovák magatartást és sejtteni engedik, hogy talán ez alapon területi igényt támaszthatunk Csehszlovákiával szemben.

Más részről sajnálattal kell megállapítani, hogy Magyarországon akadnak olyan tényezők, amelyek akár a sajtó hasábjain, akár a rádió hullámain keresztül azt a hamis tényt igyekeznek bedobni a magyar közvéleménybe és – ami a legnagyobb oktalanság – ezzel a külföld előtt is hamis tényeket tárnak fel, ugyanis, hogy a jugoszláviai magyarság helyzete kielégítő, a jugoszláviai magyarok szabad életet élnek, van iskolájuk, sajtójuk, színházuk stb.

Nem tudjuk, hogy azok, akik a jugoszláviai magyarság helyzetét dicsőítik, milyen jogn mernek valótlan állításokkal ártani a magyarság ügyének és hogy ezzel milyen érdekeket kívánnak szolgálni? Mert az tény, hogy valótlan állítanak. Igaz ugyan, hogy a magyaroknak Jugoszláviában van iskolájuk is, sajtójuk is, színházuk is, azonban ezeknek egy hibája van: hogy cirkusz az egész. Jugoszlávia 'demokratikusnak' vallja magát már az ország hivatalos elnevezésénél fogva is (Federativna Narodna Demokratska Jugoslavija). Az igazi demokrácia azonban nem vallhatja magáénak azokat az elveket, amelyek a mai Jugoszláviában érvényesülnek. Az iskolák, a sajtó, a színház minden célt szolgálnak, de a jugoszláviai magyarság szabad kulturális fejlődését semmiképp nem szolgálják. Ezek csak arra valók, hogy az iskolából kiűzzék a vallást, a sajtó és a színház pedig éppen, hogy vannak, fűk és irányzatuk kommunista, ami teljesen távol áll a jugoszláviai magyarság lelkétől.

Nem tudjuk, hogy azok, akik a jugoszláviai magyarság kielégítő helyzetéről, szabad életéről írnak, tudják-e az alábbi tényeket?

1944 őszétől kezdve, amikor a jugoszláv partizánhadsereg bevonult a Délvidékre, állandóan és szüntelenül üldözik az ottani magyarságot.

Körülbelül 50–60 ezer magyar embert végeztek ki csak azért, mert magyarok voltak. Semmi más bűnük nem volt ezeknek a szerencsétleneknek.

Ezreket utasítottak ki a jugoszlávok az országból és vagy minden nélkül, egy szál ruhában, vagy 20 kg-os csomaggal dobták át magyar területre. Az ottmaradt ingó és ingatlan vagyont elkobozták.

A közelmúltban hosszú szünet után csak Szeged-Rókus állomásra 900 kiutasított család érkezett családonként 100 kg-os csomaggal. Ezeknek is csak az volt a bűnük, hogy magyarok születtek.

A magyarokat 1944. év végén és 1945. év elején internálótáborokba zárták, ahol olyan silány élelmet kaptak, hogy sokan éhen haltak. Szám-talan nevet tudnánk felsorolni, de nem volna ajánlatos a Bácskában maradt hozzátartozókra nézve, mert nevük nyilvánosságra hozatalával a hozzátartozókat tennénk ki újabb üldöztetésnek.

Még ma is túrhetetlen a jugoszláv magyarság sorsa, mert ezrek és ezrek élnek állandó rettegésben. Szemtanúink mondják el, hogy még ma is [tudniillik 1946 júliusában!] hol az egyik, hol a másik magyart viszik el ismeretlen helyre, ahonnan nem térnek vissza, vagyonukat széthúzzák (sic!). Senki sem tudhatja a jugoszláviai magyarok közül, hogy vajon őrá mikor kerül sor. Azzal is fenyegetik újabban a jugoszláviai magyarságot, hogy valamennyi magyart át Dobnak magyar területre.

Ilyen állapotok mellett hallgatják a jugoszláviai magyarok a Magyarországot képviselő politikusok nyilatkozatait, a rádióból lesnek egy kis biztatás után, hogy magyarságukat a végsőkéig megőrizhessék, hogy a magyar rádióból egy kis erő merítsenek a szörnyű megpróbáltatások idején. És mit hallanak, mint azt, Magyarország nagyon meg van elégedve a sorsukkal, nem is kívánja, hogy az elszakított magyarság visszatérjen.

A miniszterelnök úr legutóbbi nyilatkozata után sok magyar ember könnyes szemmel hallgatta a rádió híradásait a Jugoszlávia által megszállt magyar területen. Kérdezzük ezek után, hányféle igazság van a földön? Ha Csehszlovákia részéről bizonyos magatartás elítélendő és ebből mi, magyarok bizonyos jogokat formálhatunk magunknak, akkor Jugoszláviának ugyanilyen magatartása miért váltja ki némely emberből azt a meggyőződést, hogy a 'demokratikus' Jugoszlávia jól bánik az ottani magyarsággal. És ha Csehszlovákiával szemben a magyarság üldöz-

tetése miatt területi igényekkel léphettünk fel, miért nem léphetünk fel ugyanúgy Jugoszláviával szemben is?”¹⁶

A Gyöngyösi János külügyminiszterhez eljuttatott jelentések között ott volt a *Magyar sors a Délvidéken* című is, amely településeket és áldozatok neveit is felsorolva részletesen szól a példa nélküli magyarirtásról a Tisza-vidéken, Bezdánban, Szabadkán, Újvidéken, a Sajkásvidéken, továbbá a haláltáborokról, az újvidéki rabszolgapiacról, a magyar papok megkínzásáról és kegyetlen kivégzéséről. E beszámoló is közli: „Kb. 40–50 000 magyart végeztek ki csak azért, mert magyarok voltak. (...) Kb. 30 000 magyart deportáltak a partizánok ismeretlen helyekre. A partizánok magyar[országi] területeken is fosztogattak. Ezeken a területeken az elszakadást hirdetik is.” (...)

„Táborok. Tervszerűen vitték a magyarokat is lágerokba. Itt az újvidéki magyarokat véresre verték. Megszökött szemtanú tanúsítja. Kiadják a táboriakat munkára, csupa nehéz és lealázó munkára, és közben véresre verik őket. (...) Az egyik ór a 800 férfi hálóterméből 15 magyart kivitt, akiket annyira agyon pusztasított, hogy másnap is véreztek. Közben lövöldözött is rájuk.

Haláltáborokba kerülnek gyerekek, betegek, öregek.” Ilyenek működtek a Bácskában Tiszakálmánfalva (Budisava), Gádor (Gakovo) és Bácskörtés (Kruševlje) helységeken egy időben körülbelül 20 000, a Nyugat-Bánságban, Rezsőházán (Rudolfsgnad) 30 000 fogollyal. „Az élet itt pokol. Télen csak másodnaponként kapnak meleg ételt, meleg vízben főtt kukoricadarát. Hébe-korba borsólevest borsó és só nélkül. Kenyeret ritkán. Ezek voltak diarében [hasmenés], majd megjelent a tífusz. Ezek pusztultak el orvos és gyógyszer nélkül. Nagy ruhahiány, mosás nincs, fűtés nincs. Az őrszállási új [szerb] telepések betörték a kruševljei táborba, az ottani fogolynőket mezítelenre vetköztették, és a ruhájukat elvitték.

A halottakról a partizánok és a ruhátlan foglyok szedik le a lábballit. A holttestet kidobják a táborból. A járeki táborban egyetlen nap 80 a halott. Pár hónap alatt 6700. A halottakat jó ideig nem is anyakönyvezték, és tömegsírokba földelték. Ha a

hozzátartozók megtudják az elföldelést, nem lehetnek ott. Egyházi temetésről szó sincs”. (...)

„*Rabszolgapiac* van magyarokból Újvidéken. A táborban hajnali 5 óraker menetbe állnak külön-külön a férfiak és a nők. ½ 6-kor kilépnek a munkaadók elé. Válogatnak köztük, és elviszik őket. Jönnek olyan munkavállalók, akik már csak lányokat, nőket keresnek. Ezek a munkaadók rendszeresen egyik vagy másik katonaságból valók. Szörnyű nagy a vérbajosok száma. Április vége felé hajnali ½ 4-kor katona jött a táborba a nők hálótermébe, kiválasztott magának egy lányt azzal, hogy 'csak két órára van szüksége rá'. Valóban 6 óraker félholtan vánszorgott vissza.

A 8–10 éves magyar gyerekeket kanászoknak adják el a táborok.

Vallás ellen. A protestáns és katolikus templomokat raktárnak használták, a plébániatemplomokat lerombolták, a községekben és határokon belül a kereszteket és szobrokat ledöntötték, a temetőket elpusztították. A bánági haláltábor 30 000 foglyához papot nem engedtek. Ez a helyzet az újvidéki táborban is.

Felszentelt papokat WC-tisztításra, hónapokon keresztül nyers ló-, marha- és disznóbőr sózás[á]ra használtak. Misézniük, beteget szentséggel ellátni (mivel ez reakciós munka), sőt utcára menniük, nem szabad. Első áldozás után két helység 3 papját elfogták. Ha süszre ki-megy a teremből, véresre verik. Öreg papokkal napokon át métermázsás terhet cipeltetnek.

A kalocsai egyházmegyének 16 pap magyar áldozata van. Az apácákat kiűzték, miután iskolákat elvették”.¹⁷

A jelentés négy katolikus lelkészt említett név szerint: „Virág István 84 éves horgosi apátplébános a kivégzés helyén szörnyethalt. Varga Lajos moholi plébános a kínzásokba beleőrült, Szabó Dénes magyarkanizsai plébánost [lovass] kocsin után vonszolták kilométereken, míg ki nem szenvedett, ezután holttestét megcsönkítették. Köves István mozsori lelkészt magyar területről hurcolták le Újvidékre. (Ez utóbbi téves, mert Jánosalmáról a partizánok a sajkásvidéki Mozsor községbe vitték, ahol helyettes plébánosként szolgált.)

¹⁶ Magyarország hercegprímása 3622/1946. számú levelét és a Jelentést közli. MATUSKA M., 1991. 376–378. old.

¹⁷ A fentebb idézett két jelentést – A Jugoszláviában élő magyarság helyzete igaz megvilágításban, illetve Magyar sors a Délvidéken címmel – 1990-ben a budapesti Új Magyar Központi Levéltárban őrizték. Közli, MATUSKA M., 1991. 378–380. old.

A *Magyar sors a Délvidéken* című jelentés külön megemlíti dr. Bogner József (*1907) lapszerkesztőt is, akit „hosszas kínzás után” 1945. április 25-én kivégeztek. Szabadka város közismert személyisége volt: gimnáziumi tanár, konviktusi igazgató, 1942–1944 között a *Délvidéki Magyarság* című lap kiadója, majd fő- és felelős szerkesztője. A partizánhatalom szemében azonban a legfőbb bűne az volt, hogy a fenti időszakban nemzetéért a Magyar Országgyűlés Képviselőházának Délvidékről behívott tagjaként is tevékenykedett.¹⁸

A másik jeles közéleti személy dr. Röck Andor (helyesen: Reök, *1899) volt, aki agrártudományi tanulmányait a dunántúli Keszthelyen végezte. A délszláv királysághoz csatolt színmagyar Horgos községben lévő földbirtokát 1923-tól vezette. Az 1930-as években a délvidéki magyarság egyik jobboldali politikai vezetője. A Délvidék Magyarországhoz történt visszatérése után, a polgári közigazgatás kezdetétől, 1941. augusztus 13-ától 1944 októberéig Szabadka és Baja törvényhatósági jogú városok főispánja. Emellett a Szenteleky Irodalmi Társaság elnöke. A jelentés szerint a partizánok Szabadkáról „átcsalták, és pár hét múlva az újvidéki báni palota erkélyéről ledobták”. A valóság az, hogy a fogságban Reök Andort is kegyetlenül megkínozták, 1944 novemberében emiatt öngyilkos lett: a fogház emeletéről levetette magát. Teste ismeretlen helyen nyugszik, nevét felvésték a horgosi temetőben lévő 1944-es ártatlan magyar áldozatok emlékművére.

Az idézett források egyértelműen bizonyítják, hogy a debreceni Ideiglenes Nemzeti Kormány a kezdetektől fogva jól ismerte a délvidéki magyarság valódi helyzetét: a tömeges megtorlásokat és kivégzéseket, a különféle légerek („lógorok”) létezését, a kényszermunkát és kényszertoborzásokat, a szülőföldről való elűzést és sorozatos kitoloncolásokat; az utóbbiak között tömegesen voltak őslakosok, ezért a „kiutasítások embertelen módja” ellen a magyar kormány számos esetben tiltakozott, és kérte azok felfüggesztését a SZEB jugoszláv küldöttségénél.

Például 1946. június 8-án a magyar kormány jegyzékben indítványozta a jugoszláv félnél, hogy azok a bácskai magyarok, akik az „egyoldalú propaganda, megfélemlítés és ijedtség” következtében elhagyták szülőföldjüket, és „a jugoszláv állam érdekei ellen nem vétettek”, visszatérhessenek elhagyott otthonaikba. A jegyzéket Belgrád válasza sem méltatta.

A kommunista pártvezérnek, Tito marsallnak ekkor már olyan nagy nemzetközi tekintélye volt, hogy a magyar kormány a párizsi béketárgyalásokon fel sem merte vetni a délvidéki magyar népirtást és a területi követeléseket. Sőt az utóbbit Jugoszlávia tette meg Magyarországgal szemben, amiről a későbbiekben részletesen szólunk.

[...]

A hajdani törvényhatósági jogú város, Szabadka¹⁹ egyik szemtanúja, a Szent György-plébánia akkor 23 éves, frissen kinevezett káplánja, Kecskés Ferenc évtizedek múltán már mint plébános nyilatkozott az 1944. őszi szabadkai eseményekről. Ekkor sorra azt hallotta, hogy „ez is, az is eltűnt”, közben szinte naponta végzett temetési szertartásokat. A város Zentai úti temetőjének szélén, ahol a talaj kezd meredek lenni, többször látta, hogy egy fegyveres katona örködik. A temetőrtől, a szerb Pityó (Stipan) bácsitól tudta meg, akit éjszakánként többórás lövöldözés nyugtalanított a csöszházban, hogy: „Végezték ki az embereket.” A hajdani káplán a hóolvadás után döbrent rá, hogy ott, ahol az őr posztolt, a talaj már megsüppedt, és egy szabálytalan, 20 méter széles és 10–20 méter hosszú tömegsír körvonalazódott. „Becslésem szerint Szabadkán 2000 embert végeztek ki” – jelentette ki Kecskés Ferenc plébános.²⁰

Az ártatlan magyarok vértanúságára egyetlen példa. Egy Soós nevű vegyeskereskedő két kislányát, a 12 éves Terézt és a 13 éves Gabriellát, tanulókat, azért végezték ki, mert 1941 augusztusában, amikor Horthy Miklós kormányzó Szabadkára látogatott, az újkenyér-ünnepségen

¹⁸ Bogner József életrajza. In: BOTLIK J., 2020. 554–557. old.; MIHÁLYI Katalin: Családja is ártatlanul bűnhődött. 60 éve végezték ki dr. Bogner Józsefet, a délvidéki magyarság kiemelkedő egyéniségét. In: Aracs, 2005. március 15. (1. szám), 94–97. old.

¹⁹ Szabadka népessége 1941-ben: 102 736 fő, ebből 61 581 magyar (59,9%), 38 480 horvát/szerb (37,5%), 1787 német (1,7%). In: A Délvidék településeinek nemzetiségi adatai, 1998. 94., 174. old.

²⁰ MATUSKA M., 1991. 91–92. old.

magyar nemzeti viseletben a kormányzó mellett álltak.²¹ Meggyilkolásuk előtt mindkettőjüket kínozták, és hóhérjaik közül többen is meg-erőszakolták őket.²² A vértanúk között vannak C(z)abafi Tibor és Dezső 17, illetve 18 éves tanulók is az édesanyjukkal, C(z)abafiné Istenes Ilonkával együtt.

Ekkor végezték ki a város jeles személyiségét, dr. Völgyi János (*1880) jogászt, Szabadka polgármesterét, aki 1914-ig szülővárosának közigazgatásában működött. A világégés után a *Bácskai Napló* keresztény napilap szerkesztője és a Magyar Olvasókör egyik alapítója. A délszláv hatóságok Völgyit bevonták egy magyarok elleni kémperbe, emiatt az anyaországba szökött. A Magyar Kir. Miniszterelnökség felügyelete alá tartozó Szent Gellért Társaság munkatársa lett. Az elszakított Délvidék hazatérésekor, 1941 áprilisában Völgyi visszaköltözött, és augusztus 16-ától átvette a szabadkai polgármesteri tisztséget.

Hivatalát 1943. augusztus 31-ig töltötte be, amikor nyugdíjazták. A városba 1944. október 14-én bevonult partizánok Völgyi Jánost letartóztatták, és a Zentai úti temetőben sokakkal együtt kivégezték. Az áldozatok sírhelyének egy részét az egykori Macskovics-féle téglagyár agyaggöd-
rében a hatóságok később az odahordatott vá-rosi szeméttel, hulladékkal takartatták le.

Az 1944-ben kivégzettek fenti történelmi emlékbizottsága az 1994. november 2-án *Mementó* címmel megjelent kiadvánnyal²³ először állított írásos emléket a vértanúknak, amely „nagy visszhangot keltett – de Bogner István szerint –, akadtak ugyan, sajnos még magyarok is (pontosabban *gyászmagyarok*), akik az áldozatokat háborús bűnösöknek és kollaboránsoknak nevezték”.²⁴ A kiadvány hatása mégis rendkívüli volt, mert sokan követték az emlékbizottság felhívását, és 1994-ig 560 kivégzett nevét gyűjtötték össze. Miközben az előző években csak lassan tört meg a hallgatás fala, a túlélők, a leszármazottak közül sokan még mindig féltek. Ennek példáit sorolta

fel a jeles régész, Szekeres László (1931–1997), a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közösségének (VMDK) akkori szabadkai körzeti elnöke. 1990-ben halottak napján csak 15-en, 1991-ben közel 40-en, 1992-ben már mintegy 150–180-an emlékeztek meg az 1944-es áldozatokról. „Voltak, akik kezdetben csak a temető bokrai mögül kémlelődtek, és csak akkor merészkedtek közénk, amikor látták, hogy békésen gyülekezik a nép”.²⁵ Az eseményről először a sajtó is beszámolt. 1993. november 2-án már félezer fős tömeg gyűlt össze az emlékhelyen, ahol Kudlik Gábor (1952–2014), a VMDK szabadkai körzeti alelnöke és munkatársai egy keményfából készített hatalmas keresztet és kopjafát állítottak. Első alkalommal itt helyezte el a koszorúját a belgrádi magyar nagykövetség, illetve a budapesti Határon Túli Magyarok Hivatalának képviselője.

[...]

[...] az 1944–1945-ben részletes terv szerint végrehajtott magyarellenes pogrom a szándékában, a méreteiben olyan szervezett és tömeges volt, hogy kimerítette a népirtás bűntényét, azaz a genocídium soha el nem évülő bűntettét. „Méreteinél fogva ugyanis szó sincs valamiféle megtorlásról. Hogy népirtás volt, semmi más, mutatja az, hogy nem volt semmiféle jogilag releváns ítékezés, bíraskodás, eljárás, az embereket nemzetiségre való tekintettel fosztották meg életüktől, sokszor igen kegyetlen, embertelen módon. Teljesen ártatlan embereket fosztottak meg életüktől csupán azért, mert magyarok voltak. Ezeket az embereket tömegsírokba lökték. Hozzártatózóik máig sem tudják, hol vannak eltemetve. Temetésük módja tehát embertelen, az emberi méltóságot sértő módon történt. Ezáltal mutatták ki szélsőséges téveszméjüket, mely szerint a délvidéki magyarok kollektív bűnösök. (...) Nem vagyok a kollektív bűnösség híve. A felelősség mindig egyéni, még akkor is, ha több ezer a bűnös! Ellenben a nemzetközileg ismert bűntény miatti felelősség sohasem évül el. Nem csak

²¹ MÉSZÁROS S., 1995. 37. old.

²² BOGNER I., 2014. 35. old.

²³ DUDÁS Károly–SZEKERES László: *Mementó I.* Szabadka, 1994.

²⁴ BOGNER István dr.: *Előszó a második kiadáshoz.* In: *Mementó.* Szerk. Dr. Bogner István, Sinkovics Ferenc. Szabadka, 2001. 5. old.

²⁵ SZEKERES László: *Villanások az elmúlt évek megemlékezéseiből.* In: *Mementó.* Szabadka, 2001. 13–16., idézet: 15. old.

egy ember bűne volt a magyarok elleni genocídium. Voltak ott felbujtók, tettesek, társtettesek is. Hogy kik voltak, még ha nem élnek is, fel kell tární. (Nem úgy, hogy 'voltak valakik', pl. 'Tito nevében a partizánok', hanem név szerint, ha sokan voltak, akkor sok névvel.) Utólag is felelősek, nemcsak Isten, hanem az ember, az erkölcs és a jog színe előtt".²⁶

A második világháború győztes hatalmai szabadon hagyták, hogy a Délvidéket újra meghódító Tito marsall és partizán erőszakrendszere a térségben és az országban azt tegyen, amit csak akar. Mindezek teljesen szembehelyezkedtek az egyetemes emberi jogokkal, amelyek természetes jogok: ezek között az élethez, az emberi méltósághoz és az emberi kegyelethez való jog az elsődleges. A genocídiummal a délvidéki magyarok fenti, alapvető jogait sértették meg sorozatosan, embertelen módon. Az 1944–1945-ben lemészároltak életét nem lehet visszaadni, miként a kegyeletet sem lehet egy főhajtással megadni. A jogellenesen elfített áldozatokat személyesen fel kell menteni, kárpótolni és a becsületüket helyreállítani. A bűnösöket, a felelősöket meg kell nevezni még akkor is, ha már nem élnek, és utólagosan elftélni. Ehhez az államhatalomnak nyilvánossá kell hoznia a vonatkozó levéltári és más dokumentumokat.²⁷

Az előbbiekhöz kapcsolódik egy másik bűntény, amit etnocídiumnak²⁸ nevez a nemzetközi közjog és az emberi jogi rendszer. Ez nem más, mint egy népesség elüldözése, ki- és/vagy áttelepítése ősei szülőföldjéről, és helyükbe egy másik etnikum beköltöztetése állami-hatósági támogatással, ösztönzéssel, fondorlatosan kitervelt módon. Mindez megtörtént az 1920. június 4-i trianoni békediktátum utáni egy évszázadban a nemzeti kisebbségi sorba kényszerített, kényszerült délvidéki magyarsággal is. Négy év kivételével (1941 és 1944 között), amikor a magyar-

ság többsége a Bácska, a Drávaszög, a Muraköz és a Muravidék keretében két évtizedes idegen, délszláv/jugoszláv uralom után újra egyesült Magyarországgal. Már utaltunk rá, hogy egyes nagy földrajzi térségekre (Bácska, Nyugat-Bánság, Szerémség stb.) az 1945 utáni Jugoszláviában sok tízezer szerbet telepítettek be hatóságilag a magyarok által lakott területek megbontására.

[...]

A szegedi történész, Gulyás László véleménye szerint „népirtás esetében a levéltári kutatások nem vezethetnek az áldozatok számának pontos meghatározásához. A délvidéki magyar áldozatok 99%-át a szabályos bírósági eljárást mellőzve, ítélet nélkül gyilkolták le. (...) a települési listák összesítéséből aztán megkaphatjuk a vajdasági magyar áldozatok tényleges létszámát. A listák összesítése alapján egyértelműen és nagy bizonyossággal 40 ezer fő körüli nagyságrendűre becsülhetjük az áldozatok számát”.²⁹

[...]

Szabadkán, a Magyar Házban 2012. augusztus 15-én Glatz Ferenc, az akadémiai vegyes bizottság vezetője és munkatársai, valamint Korhecz Tamás, a Magyar Nemzeti Tanács (MNT) elnöke és Hajnal Jenő, a Vajdasági Magyar Művelődési Intézet (VMMI) igazgatója megbeszélést tartottak. Áttekintették a magyar lakosság ellen 1944 és 1948 között a Vajdaság településein elkövetett gyilkosságokkal és más megtorlásokkal kapcsolatos, az MNT felügyelete alatt folytatott kutatások eddigi eredményeit. Továbbá megállapodtak abban, hogy az akadémiai vegyes bizottság keretein belül zajló kutatásokat az MNT és a VMMI részvételével folytatni szeretnék annak érdekében, hogy a megtorlások minél több körülményére derüljön fény, valamint az áldozatoknak minél teljesebb névsorát sikerüljön összeállítani.³⁰

²⁶ SZALMA József dr.: Népiirtás folyt. Az 1944–45. évi délvidéki magyarellenés atrocitások nemzetközi ember (polgári) jogi minősítéséről. In: Rémuralom a Délvidéken, 2004. 212. old.

²⁷ A szerbiai hozzáállást jól szemlélteti a belgrádi kormány általi tényfeltáró bizottság internetes honlapja, amely 2012 februárja (három éve!) óta nem frissül. Addig 56 180 áldozat nevét tették közzé. A nyugati szerb emigráció szerint 1945 májusa után több mint 200 ezer embert végeztek ki Szerbiában. – TERNOVÁČZ István: A magyar–szerb megbékélés sajtója és olvasatai. In: A meg nem írt történelem nem létezik. 2016. 94. old.

²⁸ Etnocídium: kulturális gyarmatosítás, az alacsonyabb rendűnek tekintett népi kultúrák kiszorítása, felszámolása ősi szállásterületekről

²⁹ GULYÁS László: Hány magyar áldozata volt a délvidéki vérengzésnek? In: Rubicon, 2009. 5. szám, 39. old.

³⁰ Folytatódik a megtorlások feltárása. MNT-közlemény. In: Magyar Szó, 2012. augusztus 15.

Ide kapcsolódik, hogy 2012 nyarán „Sánta kutyá-díjat” adományozott Glatz Ferenc történész akadémikusnak a Magyar Cenzúra Napjának Ünnepegyét Szervező Bizottság. Ebben az „elismerésben” 1996 óta azok részesülnek, akik tevékenységükkel félrevezetik az országot. Az indoklás szerint Glatz akadémikus azzal érdemelte ki a díjat, hogy „a szerb félre bízta az 1944–1945-ös, több tízezer áldozattal járó magyarirtás kivizsgálását”.³¹

Néhány hónappal korábban Glatz Ferenc ugyanis egy négy részből álló interjút adott a magyarországi Szerb Országos Önkormányzat lapjának, a Budapesten megjelenő *Srpske nedeljne novine* („Szerb Hetilap”) című sajtóterméknek. [...] Mi mindig hangsúlyozzuk – fejtegette Glatz akadémikus –, hogy a razzia feltárása nélkül nincs szerb–magyar megbékélés. Nekünk ennek az eseménynek, az 1942-es razzianak a feltárásával kell foglalkoznunk. Ki kell kutatnunk, mit tett a magyar hadsereg, ezután pedig majd mondják meg a szerbek, mi történt 1944–45-ben”.³² Az előbbi akadémikusi kijelentés második felének képtelensége miatt szándékosan nem teszünk megjegyzést.

[...]

Tizenhat hónappal a vegyes bizottság magyar tagozatának élén történt elnökváltás után mégis kézzelfogható eredmények nélkül szünteti be munkáját a Szerb–Magyar Akadémiai Vegyes Bizottság – adta közre 2015. június 22-én az *Alfahír*. Az írás szerint öt év is kevés volt arra, hogy az illetékes testület valódi eredményeket mutasson fel, ráadásul azt is titkolják, mindez mennyibe került az adófizető polgároknak. Miközben a Délvidéken ez ideig egyetlen 1944–1945-ös tömegsirt nem tártak fel, egyetlen magyarokat meggyilkoló „hős partizánt” sem neveztek vagy vádoltak meg. A szerb kormány viszont máig nem kért bocsánatot a délvidéki magyarság ellen elkövetett etnikai mészárlásokért. Ennek ellenére a magyar kormány úgy gondolja, lezárult

a magyar–szerb megbékélés folyamata, ezért felfüggeszti a Szerb–Magyar Akadémiai Vegyes Bizottság működését.³³

[...]

Összegezés és kitekintés

Két évtizedig tartó idegen, jugoszláv uralom után, 1941 áprilisában a Délvidék újra egyesült Magyarországgal, és a bácskai, a drávaszögi, a muraközi s a muravidéki magyarság három és fél évig újra szabadságban élhetett. Az újabb sorsforduló 1944. szeptember végén az újvidéki magyar hatóságok kitelepítésével kezdődött. A szegedi V. Honvéd Kerületi Parancsnokság október 4-én elrendelte Bács-Bodrog vármegyében a Ferenc-csatornától délre fekvő területeinek a hadműveleti kiűrtését. A Nyugat-Bánságban (Bánát) az előretörő szovjet hadsereg és Tito marsall jugoszláv partizánalakulatai ekkor már a Tisza folyásához közeledtek. Közben az 1941. május–júniusában a Bácskába telepített bukovinai székelyek a hadszíntér közeledtére és a partizánok várható megtorlása elől Magyarország trianoni területére menekültek. Már 1944. október 14-én elesett Szabadka, 20-án Zombor, 22-én Újvidék, amivel a Bácska túlnyomó része újra idegen megszállás alá került. A magyar és német csapatok november elejétől a Duna mentén súlyos csatákat vívtak, az ellenség csak a hónap végére tudta birtokba venni a Drávaszöget. Közben a Versec mezővárosban tartózkodó Tito marsall, a jugoszláv partizánhadsereg parancsnoka, október 17-én a Bácska, a Bánát (Nyugat-Bánság) és Baranya (Drávaszög) területére bevezette a katonai közigazgatást. Az intézkedés fő célja a három tájegység délszláv jellegének a megteremtése volt: a magyar és a német lakosság „likvidálásával”, tömeges kivégzésével, a szülőföldjéről történő elűzésével. Ennek végrehajtói a partizánok és az OZNA-egységek voltak a helyi szerb népesség hathatós támogatásával. Bánátban a megtorlások már 1944. október első

³¹ Megszűnt Glatz Ferenc lapja, a História. In: Történelemportal, 2013. április 10. – [tortenelemportal.hu/2013/04/glatz-ferenc-historia-megszunt/]

³² GLATZ Ferenc: A Vajdaságban nem történt etnikai tisztogatás. 1. rész. In: Srpske nedeljne novine, 2012. március 15. (11. szám), www.snnovine.com/2012/11/index.php – Uő.: Feltámi az újvidéki razzia esetét is. 2. rész. Uo. 2012. március 22. (12. sz.), www.snnovine.com/2012/12/index.php Lásd még: www.keskenyut.hu (Médiatár, letöltve: 2012-06-26)

³³ Kézzel fogható eredmények nélkül szünteti be munkáját a Szerb–Magyar Akadémiai Vegyes Bizottság. In: http://delhir.info/delvidek/magyarsag-koezel-et/42064-2015-06-22-14-30-46 (2015. június 22.)

napjaiban kezdődtek, és hamarosan a Bácskába, majd a Drávaszögbe is áttértek, ahol 1945 februárjáig tartottak. Ekkor, a hónap közepén (15-én) a katonai szervek kötelesek voltak a hatalmat átadni a polgári hatóságoknak. A megtorlásoknak nem volt valódi jogi alapja, mert fő céljuk a fajvédő délszláv eszmerendszer erőszakos meghonosítása volt, akár tömeges és nyilvános kivégzésekkel, az életben hagyottak és maradtak iszonyú félelemben tartásával. A „nép ellenségei”, a koholt vádakkal megbélyegezett személyek nem védekezhettek, nem fellebbezhettek, mert vádiratok és ítéletek nem készültek. A magyar lakosság férfi tagjait a partizánok és helybéli felfegyverzett szerb segítők összegyűjtötték, a kihallgatások során összeverték, megkínózták.

Néhány napi kínvallatás után a kezűknél összedrótzott embereket éjjel a település határába terelték, tömegesen kivégezték. Minderről a felsőbb hatóságok – maga Tito marsall is jól értesült –, mert a helyi történésekről, a „likvidált” személyekről névsorokat kaptak, melyek közül jó néhány a 1990-es években előkerült.

Az 1944–1945. évi délvidéki magyar népirtást Jugoszláviában nemcsak Tito marsall haláláig, 1980-ig, hanem a következő évtizedben is szigorúan titkolták. Ennek mértékét jelzi, hogy a megtorlással kapcsolatosan fennmaradt okiratok nagy részét a belügyi szervek és a tagköztársaságok kommunista pártközpontjai meg is semmisítették. A hivatalos jugoszláv álláspont tagadta a tömeges népirtást, és azt hangoztatta: törvényes felelősségre vonás történt, és csak néhány száz embert végeztek ki, akik a megszálló fasiszták szolgálatában álltak. Ezt azonban nem lehetett tényekkel igazolni, mert a „likvidálások” során összességében hatalmas vagyon került elkobzásokkal, kisajátításokkal az állam, illetve a mézszárlások után a tettesek tulajdonába. A népirtással nemcsak emiatt nem volt ajánlatos foglalkozni: az áldozatok hozzátartozóinak csaknem fél évszázadig csak némán, „befelé” lehetett emlékeznie. Közben ugyanis az egyes településeken együtt éltek, együtt kellett élniük apáik, férjük, testvéreik, gyermekeik gyilkosaival. A hatalomnak mégsem sikerült elérnie, hogy a magyarok (és a németek) elleni megtorlás végleg feledésbe merüljön.

A részbeni magyar–szerb megbékélést szolgálta, hogy 2013. június 26-án Áder János magyar és Tomislav Nikolić szerb államfő együtt koszorúzott Csúrog község határában az ártatlanul kivégzett magyar áldozatok újonnan emelt emlékhelyén. Ezután Áder felszólalt a szerb parlamentben, és bocsánatot kért a második világháború idején a magyarok által a Vajdaságban a szerbek ellen elkövetett bűnökért. A szerb elnök, Nikolić válaszában azonban nem kért bocsánatot azokért a bűnökért, amelyek szerb részről érték a múltban a délvidéki magyarságot. Miért maradt el a bocsánatkérés, mennyire volt és mennyire őszinte napjainkban déli szomszédunknál a kiengesztelődési akarat? Előjáróban meg kell állapítanunk, hogy Szerbiában súlyos társadalmi és politikai tényezők akadályozzák a valódi megbékélési folyamatot, amely azonban nem történhet meg csupán egyetlen, akár legfelsőbb közös államfői cselekménnyel. Ez utóbbi csak elindítója lehet a kölcsönös kiengesztelődésnek. Szerbiában a magyar–szerb történelmi megbékélés elé gátat vet, hogy ezt megelőzően a szerbség a saját sorain belül nem rendezte a megbékélés kérdését; merthogy máig ellentétek feszülnek a szerbségen belül a kommunista partizánok és a királypárti csetnikes leszármazottjai között.

Az előbbiekhöz kötődik, hogy a legújabb szerb kutatások már elismerik, hogy az 1944. október és 1945. február közötti katonai közigazgatás idején tömeges (szerb szóhasználattal) „likvidálások” történtek. Az ártatlan magyar vértanúk számát leginkább csak 5 ezer főre becsülik. Ezzel ráadásul azt igyekeznek sugallni, hogy ez nagyjából azonos az 1942-es razzia szerb áldozatainak számával, a kettő tehát kiegyenlíti egymást. Ezt a szerb álláspontot képviselte A. Sajti Enikő szegedi történész is.

[...]

E kötet szerzője az előbbitel szemben 2021-ben az alábbi eredményekre jutott: immár nyolc évtizede, 1944–1945 fordulóján, a Délvidéken Tito marsall a háború végén tömegesen átállt csetnikekkel megerősödött partizán csapatok és büntetőszerve, az OZNA népirtást (genocídiumot) követte el az itt élő magyarság ellen, a volt Jugoszlávia területén összesen 512 településen erőszakos cselekményeket a magyar nemze-

ti kisebbség ellen. Mindez részletezve: Bácska 108, Nyugat-Bánság (Bánát) 125, Szerémség 82, Drávaszög/Baranya 22, Kelet-Szlavónia és Nyugat-Szerémség 52, Közép-Horvátország 79, Muraköz 5, Horvátország más területei: Otocsác, Sziszek 2, Fiume (Tengermellék), Dubrovnik (Dalmácia), Muravidék/Szlovénia 38, Bosznia-Hercegovina 2 település. A megtorlás fő csapása tehát a Vajdaság (Bácska, Nyugat-Bánság, Szerémség) volt, ahol az érintett 315 városban és községben (az összes 61,5%-ában) a délvidéki magyarság döntő része élt.

[...]

Összesítve e kötet szerzőjének kutatási eredményeit: 1944–1945-ben a Délvidéken, továbbá Horvátország területén, valamint a Keresztúton összesen 10 365 magyar áldozat nevét sikerült azonosítani, emellett a becsült vértanúk száma elérte a 25 706 főt. A kettő egybevéve: 35 921 fő. Mint többször utaltunk rá, még ez sem a végeredmény, mert a listák korántsem teljesek: hiszen különösen a Nyugat-Bánságban, a Szerémségben és Szlavóniában még jó néhány ezerre tehető az ismeretlen magyar áldozatok száma; tehát összességében legalább 40 ezer, de lehet, hogy ennél is több vértanúval kell számolnunk. Ha ehhez hozzáadjuk az újjáalakított Jugoszlávia területén szovjet mintára megtervezett lágerekben odahaltakat, akkor az áldozatok száma elérheti a 100 ezer főt. Az egyik leghírhedtebb az Adriai-tengerben fekvő Goli otok (Kopár-sziget) büntetőtelepe, ahol az 1940–1950-es években számos délvidéki magyar, főként értelmiségi is raboskodott.

[...]

Összegzésünk szerint napjainkban a volt Jugoszlávia területén, 70 településen található ismert helyű, illetve fennmaradt tömegsírok. A Bácskában 40, a Nyugat-Bánságban (Bánát) 18, a Szerémségben, a Drávaszögben, Szlavóniában és a Muravidéken egyenként 3-3, összesen 12 helységben. A nyughelyek egy részét a helyi jugoszláv/szerb hatóságok az 1944. októberi–novemberi tömeges megtorlást követő években, évtizedekben a már említett módszerekkel, illetve módon igyekeztek eltüntetni, felszámolni, hollétüket kitörölni a magyarság em-

lékezetéből. Meggyalázva az áldozatokat, különféle létesítményeket, épületeket, betonozott piaci elárusítóhelyet, labdarúgópályát, pályaudvart, sőt lakótelepet stb. építettek, vagy facsoportokat ültettek a földi maradványaikra. 1944. október és 1948. március között a Délvidéken létesített 113 koncentrációs-, halál-, és munkatábor (nevesített és különböző adatok alapján becsült) ismert vértanúinak száma: [...] Összesen: 35 963 vértanú, akiknek többsége német, kisebb része magyar volt.

A nemzetközi jogban a népirtás (genocídium) el nem évülő emberiség elleni bűntettnek minősül. Ennek következtében a délvidéki magyarság 1944–1945. évi elpusztítása kapcsán Magyarország eljárását kérhet a felelősség megállapítására. Továbbá anyagi, természetbeni kárpótlást az annak idején jogtalanul elkobzott javakért. Mindehhez az illetékes nemzetközi szervezetek támogatására is szükség van, amely – véleményünk szerint – megszerezhető. Ennek ellenére az eljárás kérelmezése napjainkig nem történt meg.

A délvidéki magyar közvélemény egy része szerint, bár sok minden tisztázódott, de az illetékesek számos kérdésnek, ügynek még nem jártak utána. Ezek között az egyik legfontosabb, hogy még mindig vannak jelöletlen tömegsírok. A megbékélés emelkedett törekvéseit gyakran kioltják a hétköznapi nehézségek, a valóság. A vajdasági magyarok rehabilitációs és kárpótlási eljárásai vontatottan haladnak. Bár Csúrog, Mozsor és Zsablya egykori magyar lakóinak kollektív bűnösségét eltörölte a szerb állam, a meghurcolt, ma már igen idős túlélőknek, illetve a legyilkolt áldozatok leszármazottjainak kell bizonyítaniuk ártatlanságukat. A valódi megbékélés ideje csak akkor jön el, ha Vajdaság-szerte és a volt jugoszláv területeken minden jelöletlen magyar sírt megjelölnek, ha megközelítő pontossággal összegzik az áldozatok számát, és végre a szerb fél részéről is megtörténik az őszinte bocsánatkérés.

A szerb közvélemény nagy része ma is úgy tudja, hogy a Délvidéken azért laknak magyarok, mert 1956-ban odamenekültek a Kádár-terror elől, de már eleget „vendégeskedtek, ideje hazamenniük”. A szerb emberek többségében továbbra is elevenen él a partizánkultusz, hogy a szerb antifasiszta nép, a magyar viszont fasiszta. Félő,

hogy Magyarország támogatásával Szerbia úgy lesz az Európai Unió tagja, hogy valójában nem rendezett a délvidéki magyarság helyzete, mert az 1944–1945-ben legyilkolt tízezrek, a csonka hazába s a világba menekültek-üldözöttek és le-

származottjaik rehabilitálása, kárpótlása végül nem történik meg. S ha Szerbia már az EU tagja lesz, ezt az ügyet is ugyanúgy a szőnyeg alá seprik majd, mint a cseh és a szlovák belépéskor a Beneš-dekrétumokat.

DE PROFUNDIS I.

Mélységből kiáltunk hozzád, Uram.
Uram, hallod-e zokogásunkat?
Vérrel sírunk, mert kiapadt szemünk.
Ó, látod-e Uram, szörnyű sorsunkat?
Véresre vertek, s házunkból kiűztek.
Sokat közöttünk élve temettek.
Meggyalázták szép, tiszta lányainkat,
Szemünk láttára, ó, jaj, anyánkat.
Állatként helységről helysége terelnek,
Naponta soraink fogynak-gyérülnek.
Étlen-szomjan kell vinnünk az igát,
Templomainkat velünk bontatják.
Szép reményünket sárba tiporják,
Gyermekeinket bűnre tanítják.
Csak a fejük nő bambán – nagyra,
A bűn szívüket korán tönkre marja.
A mélységből kiáltunk Hozzád, Uram;
Uram, figyelmezz gyenge szavunkra!

1947

Jung Tamás címzetes püspök

Vers a könyv hátlapjáról